

*Приймак А. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
викладач кафедри слов'янської та германської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка**Іскоростенська А. В.,**магістрантка*

“YOUNG ADULT” ЯК ЖАНР НОВІТНЬОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

Анотація. У статті розглянуто особливості розвитку жанру польської новітньої підліткової літератури «young adult», який став важливою складовою сучасної художньої літератури. Пошук робить спробу розглянути особливості розвитку жанру новітньої підліткової літератури “young adult” у Польщі, визначити потенціал цього жанру, важливість підліткової літератури для розвитку й збагачення національної культури загалом. Також подано огляд важливих аспектів розвитку цього жанру в Польщі та світі, різноманітність жанрових підходів найбільш впізнаваних і впливових авторів, роль сучасних технологій у розвитку літератури для молоді та популяризації читання. У статті представлено тематику і проблематику творів цього жанру, що здобули популярність серед польських підлітків (проблеми ідентичності, шкільного середовища, стосунків з батьками та друзями, питання соціальної справедливості, свободи вибору, кохання тощо); приділено увагу участі письменників у висвітленні соціокультурних і морально-етичних питань, цікавих для молоді. Стаття висвітлює історичний розвиток жанру – від початків становлення, певних етапів розвитку, ускладнення проблематики до сучасного тематичного розмаїття. У межах зазначеної теми проаналізовано деякі твори польських авторів та їхнє місце в глобальному контексті літератури для молоді: література “young adult” стрімко набула великої популярності серед інших жанрів новітньої літератури, і цей процес набирає обертів серед підлітків як у Польщі, так і у всьому світі. Розглянуто також критичні погляди на тенденції розвитку жанру літератури “young adult”, фактори, що впливають на її популярність серед молодих читачів. Зазначається зменшення інтересу до книжок і власне процесу читання в порівнянні з переглядами екранізацій творів та висловлюється думка критиків щодо необхідності додаткової підтримки книги, ініціювання її популяризації. Дослідження підкреслює важливість польської підліткової літератури у формуванні суспільного і культурного середовища як інструмента для розуміння й вирішення важливих для сучасної молоді питань і проблем у світі, що їх оточує.

Ключові слова: підліткова література, підліткова проза, новітня література, young adult, польська література.

Постановка проблеми. Жанр підліткової літератури став важливою складовою сучасної художньої літератури. Розуміння впливу підліткової літератури на молоде покоління є важливим аспектом і вкрай актуальним у суспільно-культурному житті країни на тлі стрімких і не завжди зрозумілих змін, що відбуваються в світі. Здатність налагоджувати зв'язки з молодими читачами, звертаючись до їхнього унікального дос-

віду і проблем, допомагає вирішити питання й виклики, що турбують молодь. Пошук робить спробу розглянути особливості розвитку жанру новітньої підліткової літератури “young adult” у Польщі, визначити потенціал цього жанру, важливість підліткової літератури для розвитку й збагачення національної культури загалом.

Поняття “young adult literature” дослівно перекладається як «література для молодих дорослих». Тлумачення, однак, є неоднозначним, а відповідника, який би точно передавав смисл оригіналу, в українській мові немає, тому в дослідницьких колах і серед читачів домінує англomовний термін або ж термін «підліткова література/молодіжна література».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток літератури «young adult» як окремого жанру привертає увагу різних літературознавців і критиків, таких як П. Нодельман, М. Карт, Т. Лазарева, Т. Мельник та багатьох інших [1; 2]. За словами М. Карта, поява літератури для підлітків визначалася відгуком на зміни в суспільстві та видавничій індустрії після Другої світової війни [1, с. 33]. З покращенням демографічної ситуації видавці зрозуміли потенційну привабливість ринку книг для молодих читачів. Жанр літератури “young adult” став важливою складовою сучасної художньої літератури. У останні роки його популярність зростає як серед її поціновувачів, так і дослідників та літературних критиків. Література “young adult” – це твори, спеціально написані для підлітків, часто з персонажами та темами, які відображають їхній власний досвід та проблеми. Тому поруч із англomовним терміном уживається термін «підліткова література». На думку літературного критика П. Нодельмана, цей жанр ставить на меті висвітлення унікального досвіду та проблем підліткового віку, таких як формування ідентичності, взаємостосунки та пошук власної незалежності [3, с. 17].

Мета пошуку полягає в спробі здійснити аналіз особливостей жанру польської літератури “young adult” та визначити його роль у житті юних читачів.

Виклад матеріалу. Для кращого усвідомлення еволюції польської літератури “young adult” пропонуємо короткий нарис загальних тенденцій розвитку цього жанру. Важливо відзначити, що виділення підлітків у окрему вікову групу сталося в XIX столітті, коли відбулися значущі зміни в системі освіти. У цей період сформувалася концепція підліткового віку як окремого етапу розвитку дітей: їх почали класифікувати за віком, а також чітко розмежували початкову, середню та вищу освіту [1]. Ключовим періодом формування літератури для підлітків, що створюється

з урахуванням їхнього когнітивного, фізичного, емоційного та мовленнєвого розвитку, вважається ХХ століття.

До початку Другої світової війни концепції підліткової літератури як жанру не існувало. Він почав активно формуватися після 1945 року, адже підлітки заявили про себе як самостійні та вимогливі читачі. Зовсім скоро, вже в 40-х роках ХХ століття, з'явилися перші книги, спеціально призначені саме для підлітків [2, с. 37]. Ці твори фокусувалися на життєвих проблемах або пригодах підлітків, чому й здобули популярність серед цієї вікової групи читачів.

Вважається, що першими книгами в США, написаними для підлітків, стали «Суперник» («The Contender») Р. Ліпсайта та «Аутсайтери» («The Outsiders») С. Е. Хінтон. Обидва твори вийшли друком у 1967 році, і вже 1970–1980 роки в англійських країнах визнають «золотим віком» підліткової літератури. У книзі «Підліткова література: від романтики до реалізму» дослідник Майкл Карт відзначає, що підліткова література набула самостійності та відокремилася від дорослої і дитячої наприкінці 90-х років ХХ століття [1].

У США розвиток цього жанру стимулюється літературними преміями, зокрема, найвідомішою є премія імені Майкла Принтза (The Michael L. Printz Award). Першою лауреаткою стала Лорі Холс Андерсон (L.H. Anderson) у 2000 році за роман «Говори» («Speak»), який розглядає психологічну травму підлітка внаслідок насильства. У 1990–2000-х роках спектр складних тем у підлітковій прозі став ще різноманітнішим: обговорюються питання алкоголю, статевого життя, вживання наркотиків, ранньої вагітності, ідентичності та інші.

П. Нодельман поділяє твори цього жанру на такі підтипи: Coming-of-age (проза про дорослішання), High School (проза про навчання в старших класах), Dystopian teen fiction (антиутопія) [3]. У 2014 році було заявлено про появу нового літературного жанру sick-lit. Sick-lit – це різновид роману моралі, що фокусується на описі різних видів фізичних і психічних хвороб та розладів, а також на процесі подолання травматичного досвіду. Sick-lit – книги, написані та видані на хвилі успіху роману «Провина зірок», що розповідає історію кохання двох підлітків, які страждають на онкологічне захворювання. Сила книги, написаної Дж. Грінном, полягає в ідеально знайденому балансі між комерційною привабливістю та глибоким змістом, а також у її мелодраматичному потенціалі, що робить твір справжнім джерелом емоцій. Є також культурні серії, такі як книги про Гаррі Поттера Джоан Роулінг або ж «Дари смерті» Сюзанни Коллінз, в яких поєднані фентезі, казка та антиутопія.

Сьогодні серед жанрів молодіжної літератури широко представлена реалістична проза, зокрема, й у польській літературі часто з'являються реалістичні романи. Саме цей жанр відображає ключові тенденції, що характеризують усю прозову літературу, присвячену підліткам.

Серед багатьох змін, які відбулися в польській літературі для юних читачів після політичного повороту 1989 року, помітна її відкритість до «складних» тем, яких в комуністичний період здебільшого уникали, насамперед, це: життя в неблагополучній родині, проблеми сирітства й усиновлення, різного роду залежності, самогубство, сексуальне насильство, секс, агресія, хвороба, смерть, релігійна секта, обмежені можливості тощо [4].

У польській літературі в межах жанру “young adult” письменниця Анна Оніхімовська підняла ще одну важливу

тему – тему гомосексуалізму. У творі «В кінці гри», опублікований у 2012 році, авторка описує долю сімнадцятирічного Алека, який, на відміну від свого брата, що став учасником правих політичних рухів, не впевнений у власній орієнтації і не признається в своїй «іншості» навіть собі. Будучи вихованим у консервативній родині з традиційною моделлю стосунків, юнак відчуває страх не лише через несприйняття рідними його «природи», але й відчуження, стигматизацію та відкриту агресію від свого найближчого оточення. Прагнення Алека на право бути не таким, як усі, стає водночас боротьбою за виживання в умовах нетолерантного міського середовища.

Однією з помітних тенденцій польської підліткової літератури є зображення складних умов, іноді навіть екстремальних, які герої творів намагаються подолати. Так автори прагнуть підкреслити, що світ сучасних підлітків сповнений і недитячих проблем також, вони пришвидшують дорослішання дітей, психологічну витривалість, уміння адаптуватися, переконувати, відстоювати своє право на свободу і вільний вибір.

Панораму життя підлітків розширено реалістичними описами життя родин, у яких зростають молоді люди. Автори намагаються показати правдиві картини з життя польських родин початку ХХІ століття, проте уникають як надмірної ідеалізації, так і драматизації життєвих ситуацій та песимізму. Наприклад, через історію незвичайної сім'ї Генселів, описану в романі Еви Новак “Niewzruszenie”, читач має змогу зрозуміти, що в сім'ях нерідко виникають різні проблеми, батьки недосконалі в своїх родинних стосунках і почуттях, проте намагаються підтримувати своїх дітей. Батьки в цій родині – протилежність «нормальності»: в їхньому будинку панують закони хаосу, який створюють матір Анна – ворожка, та її чоловік Януш. Навіть хатня тварина в них незвична – в'єтнамська свинка. У сім'ї є двоє дітей, що дуже різняться: Маріанна та Лев. Маріанна, вісімнадцятирічна дівчина, – розсудлива і вихована, але дещо інфантильна та імпульсивна. Лев – п'ятнадцятирічний розумник, якого не люблять та не сприймають у шкільному колективі. Він закоханий у Габріелу, подругу своєї сестри, на три роки старшу за нього, і робить усе можливе, щоб завоювати її прихильність, але дівчина сприймає його залицяння лише як спробу потоваришувати. Письменниця показує читачам, як героям вдається впоратися із своїми першими сильними почуттями, коли ти кохаєш, а тебе ні.

Часто світ підлітків, змальований у романах, вражає реалістичним описом і достовірністю. Автори порушують делікатні питання, які раніше вважалися табу чи були неприйнятними для читачів юного віку; використовують реалістичні описи, іноді драматизуючи їх, торкаються суперечливих та вразливих тем. На перший погляд, постають песимістичні картини з життя підлітків, сповнені гірких переживань і негараздів, проте в більшості випадків герої успішно долають труднощі, вирішують проблеми, сміливо приймають виклики долі. Описи складних і неприємних ситуацій у житті молоді змушують читачів замислитися над проблемами, можливо, підготуватися до подібних випадків, поділитися інформацією з однолітками. Прикладом такої літератури може слугувати ціла серія книг «Родина Монет» Вероніки Марчак.

На початку оповіді головна героїня Гейлі описує трагічний випадок, що стався з нею – загибель матері та бабусі: «*Nie przeżył nikt. Moje serce zatrzymało się na chwilę, a potem zabiło mocno. Nagle moje próby rozbudzenia przerodziły się w głęboką*

rozpacz... Niekończący się potok łez spływał po moich policzках, mocząc mi górę od piżamy. Czyjaś dłoń podała mi chusteczki, a ja nie wiedziałam za bardzo, co tam z nimi zrobić. Ból, jaki w tamtej chwili odczuwałam, nie powinien towarzyszyć nigdy nikomu, a już na pewno nie czternastoletniej dziewczynie. Straciłam mamę i babcię, najbliższe mi osoby, swoją jedyną rodzinę.»

«Ніхто не вижив. Моє серце на мить зупинилося, а потім забилося сильніше. Раптом мої спроби прийти до тями обернулися глибоким відчаєм... Верх піжамы промокнув від потоку сліз, і я не знала, що мені зробити. Біль, який я відчула в той момент, не повинен відчувати ніхто, а тим паче чотирнадцятирічна дівчинка. Я втратила маму і бабусю, найближчих мені людей, мою єдину родину».

Проте неочікувано для самої героїні, події розвиваються дуже швидко, і все в її житті змінюється, бо потрібно оговтатися від появи її опікуна і новиною про існування п'ятьох братів.

Традиційно для літератури “young adult” оповідь ведеться від першої особи. Такий прийом підкреслює присутність у творі оповідача, що створює відповідне емоційно-експресивне тло, передає різноманітні реакції персонажів, налагоджує контакт з читачами, аби впливати на їхні почуття, пробуджувати емпатію. Загалом така комунікація допомагає проаналізувати власні думки, зробити висновки, зважаючи на вчинки й досвід персонажів, описаних у творі. Автори підліткової літератури намагаються передати різні наративи та ідеї, які можуть бути корисними для підліткової аудиторії, не вдаючись до менторського тону та не демонструючи свої переваги над читачем.

Час і розвиток технологій впливають на еволюцію молодіжних романів, змінюють очікування та питання, що цікавлять юних читачів. Нові форми комунікації, такі як екранізації, буктрейлери, відеоблоги (BookTube) та фанатська творчість, вимагають адаптації традиційних визначень. Серед нових явищ, що істотно впливають на популярність тих чи інших творів є книжковий сегмент соцмережі TikTok – BookTok, спільнота книгофілів, що активно ділиться прочитаними книгами та популяризує читання. Досі не було жодної соціальної мережі, яка б так помітно вплинула на книжковий ринок. Так, за даними сервісу BookScan, BookTok у 2021 році сприяв продажу в США до 20 мільйонів друкованих книг. Серед них найчастіше продаються книги саме жанру підліткової літератури.

Подібні тенденції спостерігаються і в Польщі. Згідно з результатами дослідження Національної бібліотеки Польщі, спостерігається зростання інтересу до книжок серед читачів 15–18 років. Зокрема, 72% опитаних підлітків зазначили, що читали книги протягом року, а 18% опитаних засвідчили, вони прочитали понад 7 книг за рік. Це значне зростання порівняно з 5% у 2021 році [5]. Статистика підтверджує, що технології та соціальні мережі впливають на читання серед молоді, зокрема, підліткової літератури. Сучасні читачі потребують різноманітних форм доступу до літературного контенту і охоче користуються новими можливостями. Це також ставить перед польськими авторами і видавцями виклик – адаптуватися до нових очікувань молодого покоління з огляду на тематику, форму, манеру і стиль подачі матеріалу.

Деякі автори ставляться до таких змін дещо скептично, наприклад, польська критикиня Каміла Рогович вважає, що дитяча

та юнацька література була маргіналізована мультимедійними засобами, а книга, в тому числі художня, потребує активної підтримки освітніми та виховними закладами, науковими колами, літературною критикою, аби вона не зникла остаточно з поля зору молоді [4; 6]. Незважаючи на присутність у культурному та соціальному просторі багатьох ініціатив, спрямованих на популяризацію читання, в Польщі за останнє десятиліття свідомих читачів поменшало, а перегляд фільмів переважає над читанням.

Варто зазначити, що на польському видавничому ринку домінують іноземні твори, особливо ті, що в свій час були екранізовані. Список бестселерів доводить, що книги, які лягли в основу екранізацій, залишаються в продажу протягом тривалого часу саме після виходу на екрани фільмів. Талановиті і популярні екранізації можуть формувати смаки й впливати на уподобання читачів, спонукають їх звернутися до творів, які здобули популярність на екрані. Цей факт також може формувати молодіжний літературний канон. Як приклад можна навести імена письменників, що очолили списки молодіжних бестселерів у 2014–2015 роках – Гейл Форман і Джон Грін. Обидва автори раніше публікували свої книги в Польщі – Д. Грін «У пошуках Аляски» (2007 рік), а Г. Форман «Якщо я залишусь» (2010 рік). Однак тоді вони ще не здобули значної популярності і не досягли високих показників продажів. Їхня літературна репутація зміцнилася лише після екранізації іншого роману Д.Гріна «Провина зірок» [7].

Серед читацьких інтересів молодих поляків переважають передусім іншомовні твори, перекладені польською мовою. Це пов'язано з впливом мас-медіа та поп-культури, які популяризують специфічні культурні тексти і впливають на їх становлення як глобального культурного продукту. Як наслідок, твори польської національної літератури для підлітків відходять на другий план, а іноді й зовсім зникають з поля зору.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З початку XXI століття польська література для підлітків переживає значний розвиток і зазнає впливу різноманітних тенденцій. Основні риси стану підліткової літератури в Польщі цього періоду включають різноманітність тем, стилів та жанрів, а також активну участь авторів у висвітленні соціокультурних та морально-етичних питань, що цікавлять молодь.

Одним із важливих аспектів підліткової літератури стала увага до різноманітних тем і проблем, з якими стикаються сучасні підлітки. У творах літератури для молоді письменники показують реальне, не прикрашене, життя, звертаються до тем ідентичності, шкільного середовища, стосунків з батьками та друзями, питань соціальної справедливості, свободи вибору, кохання тощо. Деякі автори підліткової літератури обрали жанр фентезі та магічного реалізму і створили для своїх читачів захоплюючі світи.

Інтернет та соціальні мережі вплинули на спосіб сприйняття та «споживання» літератури молоддю. Наразі помітна дещо сумна статистика для книжкового ринку по відношенню до екранізацій творів – книга поступається екранізації.

Перспектива подальшого пошуку полягає в дослідженні мотивів і тем щодо відображення в польській художній літературі для молоді соціокультурних змін і тенденцій, а також питань, яке місце займає література для молоді в світовому контексті.

Література:

1. Borowski D. Między dzieciństwem a dorosłością... : przemiany polskiej prozy dla młodzieży w XXI wieku : praca doktorska. 28.10.2020/ Borowski Dominik. Kraków, 2020. 236 p.
2. Cart, M., Jenkins, C. The Center for Children's Books and the Importance of Young Adult Literature. 2006. *Young Adult Library Services*, 4 (3), 30–36
3. Cart M. Young adult literature: From romance to realism / Michael Cart. – [S. l. : s. n.], 2016. 310 p.
4. Nodelman P. The pleasures of children's literature / Perry Nodelman. 3rd ed. Boston : Allyn and Bacon, 2003. 338 p.
5. Rogowicz K. Literatura dla młodzieży – między popularnością a dydaktyzmem / Kamila Rogowicz // *Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego*. 2017. No. 26. P. 89–98.
6. Stan czytelnictwa w Polsce w 2022 [Електронний ресурс] // Biblioteka Narodowa. Режим доступу: <https://www.bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce/stan-czytelnictwa-w-polsce-w-2022> (дата звернення: 13.03.2024).
7. Zasacka Z. Nastolatki i ich przyjemności czytania książek [Електронний ресурс] / Zofia Zasacka // *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początku XXI wieku. Szkice bibliologiczne*. – [Б. м.], 2013. Режим доступу: <https://doi.org/10.18778/7969-027-5.04> (дата звернення: 13.03.2024).

Pryimak A., Iskorostenska A. “Young Adult” as a genre of contemporary Polish literature for teenagers

Summary. The article deals with the peculiarities of the development of the genre of Polish contemporary teenage literature “Young Adult”. This genre of teenage literature has become an important component of contemporary fiction. The research attempts to examine the specific features of the development of the genre of contemporary young adult literature in Poland, to determine the potential of this genre, the importance of young adult literature for the development

and enrichment of national culture in general, and also provides an overview of important aspects of the development of this genre in Poland and the world, the variety of genre approaches of the most recognisable and influential authors, the role of modern technologies in the development of literature for young people and the promotion of reading. The article presents the themes and issues of works of this genre that have gained popularity among Polish teenagers (problems of identity, school environment, relationships with parents and friends, issues of social justice, freedom of choice, love, etc.); attention is paid to the participation of writers in covering socio-cultural and ethical issues of interest to young people. The article highlights the historical development of the genre – from the beginnings of its formation, certain stages of development, the widening range of subjects and the current thematic diversity. Within the framework of this topic, some works by Polish authors and their place in the global context of young adult literature are analysed. The relevance of the study is due, in particular, to the fact that young adult literature has rapidly gained great popularity among other genres of contemporary literature, and this process is gaining momentum among teenagers both in Poland and around the world. Critical views on the trends in the development of the genre of young adult literature and the factors influencing the popularity of literature among this community of readers are also considered. The author notes the decline in interest in books and the actual reading process compared to watching film adaptations of works and expresses the opinion of critics about the need for additional support for books and the initiation of their popularization. The study emphasises the importance of Polish teenage literature in shaping the social and cultural environment as a tool for understanding and solving issues and problems important for modern youth in the world around them.

Key words: teenage literature, teenage prose, contemporary literature, young adult, Polish literature.